

УДК 821.581-31.09

М.С. Обихвіст

**РОЛЬ МАТЕРІ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ АСПЕКТ «СОЦІАЛІЗАЦІЇ»
ЖІНКИ У РОМАНАХ С. РУШДІ «ОСТАННЄ ЗІТХАННЯ
МАВРА» ТА МО ЯНЯ «ВЕЛИКІ ГРУДИ, ШИРОКІ СІДНИЦІ»**

Мати не є ані доброю, ані поганою, ані породженням певної ілюзії, вона є окремою та незалежною сутністю. Досить добра мати починає з майже цілковитої адаптації до потреб власного малюка, з часом вона пристосовується все менше і менше відповідно до можливостей дитини впоратися з невдачами. Її невдачі в адаптації до кожної потреби малюка допомагають йому пристосуватися до зовнішньої реальності [5].

Дональд Віннікотт

На межі ХХ–ХХІ ст. твори письменників-маргіналів опиняються у фокусі багатьох літературних розвідок. Завдяки нобелівській премії 2012 року, яку одержує китайський письменник Мо Янь (нар. 1955 р.), викриваються прогалини у вивченні сучасної китайської літератури у вітчизняному літературознавстві. Малодослідженою також залишається творчість англійського письменника індійського походження Салмана Рушді (нар. 1947 р.), поза тим як його твори викликали резонанс у світовому суспільстві, оскільки письменник розкриває актуальні та неоднозначні для Індії проблеми. Дослідженнями творчості Мо Яня займалися С.П. Костирко, М. Груздева, В. Пасечник. В. Пасечник зазначає, що «Мо Янь, маючи багато спільного з титанами світової літератури ХХ ст., не схожий на жодного з них. Мо Янь – свого роду ноумен, річ у собі, абсолютне та безперечне виключення з правил» [3, с. 100] – (переклад наш – М.О.). В останні роки творчість С. Рушді також опинилася у фокусі дослідження багатьох літературознавців (Н.З. Шамсутдинова, І.Ю. Облачко, Д.М. Мазін, П.А. Кантор, С. Бейкер), які головним чином займаються вивченням ідіостилію письменника. Однак важливим питанням, що у своїх творах підіймають обидва письменники є місце та роль жінки, тому

дану статтю ми хотіли б присвятити саме цьому малодослідженому аспекту їхньої творчості.

У своїх романах «Великі груди, широкі сідниці» (1996) та «Останнє зітхання мавра» (1995) обидва письменники фокусують увагу на материнстві та значенні матері в суспільстві й житті окремої родини. Традиційно суспільство акцентує материнство як закладену функцію «природи» жінки, роль матері сприймається як роль берегині, тієї, що створює сімейний затишок. Разом із цим материнство перетворюється на невід'ємний компонент «соціалізації» жінки. Але як у романі Салмана Рушді, так і у романі Мо Яня події відбуваються у часи драматичних суспільних змін, що не може не впливати на зміщення гендерних ролей. В обох творах мати зображується як сильна домінуюча постать, що є лідером у відносинах «мати – син». Авторитарна мати вирішує долю всієї родини. Схожість двох родин також виявляється у складі сім'ї: кілька доньок і один молодший син, на якого імпліцитно покладаються основні надії як на єдиного чоловіка, спадкоємця. Однак потрібно зазначити, що у романі «Останнє зітхання мавра» Аврора Зогойбі (мати) добровільно та усвідомлено перебирає на себе роль лідера родини, спираючись на підтримку сильного і владного чоловіка, в той час як у романі «Великі груди, широкі сідниці» Шангуань Лу (мати) змушена самотійно піклуватися про добробут родини після того, як чоловік і свекор гинуть під час нападу японського військового загону, а свекруха втрачає розум.

Варто також зазначити, що Мо Янь зображує чоловіків родини Шангуань як слабких і безвольних, що контрастує з засадами конфуціанства. Так, єдиний шлях прояву власної маскулінності, що знаходить Шангуань Шоусі (чоловік героїні) – це побиття власної дружини, єдиний син Шангуань Цзіньтун, який мав би стати опорою для матері і сестер, протягом життя не може позбутися хворобливої пристрасті до жіночих грудей та вибудувати самотійне існування. Якщо ж розглядати героїв роману Салмана Рушді, то Авраам Зогойбі (чоловік героїні) активно займається сімейним бізнесом і забезпечує фінансовий достаток родини, Мораїш Зогойбі (їх єдиний син) присвячує роки життя помсті за смерть матері. Таким чином, хоча вони

і опиняються під впливом харизматичної постаті Аврори Зогойбі, проте не є цілковито залежними і безпорадними.

На думку Ю. Крістевої на сучасному етапі суспільство недостатньо замислюється над питанням «материнської пристрасті». «Після Фрейда та Лакана, психоаналіз був зосереджений на «функціях батька» – їх потребах, невдачах, субститутах та тому подібному. Термін «досить добра мати», що ввів Дональд Віннікотт, перейнявши лінію Фрейда, все ж може применшувати силу пристрасті материнства. Материнська пристрасть, можливо, єдина пристрасть, що не є фактичною та не стала суб'єктом ефектних маніпуляцій. Вона створює прототип для любовних стосунків. Як відомо, лише ці стосунки є репрезентацією «священного» у сучасному світі, де релігії перефінансовані та знаходяться у стані занепаду» [2]. У двох вищезазначених романах «материнська пристрасть» вербалізується діаметрально протилежними шляхами: для Аврори Зогойбі син стає невіддільним елементом її творчості; для Шангуань Лу син – це скарб, довгоочікуваний подарунок небес, який вона має оберігати усіма силами.

Стосунки «мати – син» у двох творах розвиваються по-різному. Для Мораїша («Останнє зітхання мавра») його матір стає головним супротивником, генеровані нею ідею визначають життєвий шлях дітей. Стосунки з подібною до власної матері нареченою Умою призводять до інтенсифікації родинного конфлікту, а відречення матері кидає сина на дно суспільства. Поза тим, помста за її смерть наприкінці життя визначає сенс існування Мораїша. Для Цзіньтуна («Великі груди, широкі сідниці») мати є невід'ємною частиною його істота, він цілковито залежний від неї, а отже не здатний самостійно соціалізуватися. Як пише соціолог та представниця феміністичної перспективи у психоаналізі Ненсі Чодороу в своїй книзі «Воспроизводство материнства: психоаналіз и социология гендера», аби відчувати себе достатньо мужнім, «хлопчик має відділити та диференціювати себе від інших – має визначитися та відділитися від матері; більш того, він визначає мужність скоріше від протилежного, як щось нежіноче і \ або не пов'язане з жінками» [4, с. 209] – (переклад наш – М.О.). Проте, як Мораїш у Салмана Рушді, так і Цзіньтун у

Мо Яня не проходять етапу відділення від матері та інтеграції у світ батька.

Дуальність відносин «мати – син» актуалізується через конфлікт, протистояння та залежність. Водночас, Мораїш, залишаючись емоційно залежним, переживає віддалення від матері, а через прагнення помститися за смерть матері та віднайти тим самим спокій артикуються маскулінні принципи буття. Цзіньтун же перманентно залежний від матері, що не дає йому змоги реалізуватися як чоловікові. Таким чином, ми бачимо, що роль матері є ключовою в житті обох героїв. Це також підкреслюється у наративній організації твору.

Роман «Останнє зітхання мавра» починається зі спогадів головного героя Мораїша Зогойбі про свою матір і коханку: «Якось хтось назвав їх «Амріка» та «Москва» як відсилання до двох супердержав, Аврора – моя мати і Ума – моє кохання, люди казали, що вони схожі, але я не бачив цього, цілковито того не помічав» [7, с. 3] – (переклад наш – М.О.). Ми бачимо, що, незважаючи на конфлікт із матір'ю, Мораїш несвідомо знаходить жінку, що схожа на неї і за зовнішністю, і особистісно. Амбівалентність його почуттів визначає його життєвий шлях і долю.

Образи обох героїнь функціонують на фоні різних історичних, суспільних і політичних змін в Індії та Китаї, але їх залученість визначається соціальним положенням. Якщо Аврора може дозволити собі роль зацікавленого спостерігача, то Шангуань Лу опиняється у вирі подій. Тут ми бачимо, що соціальний статус є одним із визначальних чинників в житті двох жінок. Представниця заможного прошарку суспільства Аврора Зогойбі грає в житті роль наче акторка у театрі. Під час протестів 1946 року вона сідає в своє американське авто з водієм і скеровує його до гущі подій, аби робити замальовки з натури. При цьому жінка нехтує як власною безпекою, так і безпекою інших, в результаті чого калічить чоловіка, якого чи то з каяття, чи то зі страху бере працювати до власного дому. Що ж стосується Шангуань Лу, ми бачимо, що протягом роману автор не надає права вибору цій простій сільській жінці. Її дім стає місцем базування військових, власна родина стала чужою, коли вона переходить до

родини чоловіка, її доньок, таких різних, чекає трагічна доля, а єдиний син має хворобливу залежність від грудного молока. Її єдиний шлях – боротьба за виживання та піклування про онуків.

Роль матері у двох романах розглядається під досить різними кутами, однак вона залишається невід’ємною частиною «природи» та «соціалізації» жінки. Для Шангуань Лу народження дітей не є усвідомленим вибором, це реалізація інстинктів, відповідь на запит суспільства, що вимагає від жінки вступати у шлюб і продовжувати рід. Аврора Зогайбі живе емоціями, вона виходить заміж з кохання, а народження дітей стає логічним продовженням шлюбних стосунків.

Вплив матері на життя кожної людини є незаперечним, виховання та принципи, які передає мати дитині, а також власне її ставлення до своїх нащадків визначають подальшу долю людини. В романі «Останнє зітхання мавра» образ матері протагоніста є алюзією на складну та сповнену випробувань долю Індії, попри які країні вдалося зберегти власне неповторне обличчя. Навіть ім’я матері є символічним – Аурора – «зоря» – віра у можливість нового початку. Ми бачимо, як для Мораіша в постаті його матері втілюється образ власної Батьківщини – величної та неоднозначної. Мораіш говорить: «Материнство, пробачте, якщо я роблю на цьому наголос, це значна ідея в Індії, можлива навіть найбільша: земля як мати, мати як земля, як тверда поверхня під нашими ногами» [7, с. 137] – (переклад наш – М.О.). Аурора-художниця зображає світ, малює картину Індії і картину власної родини. У романі вона, в першу чергу, розкривається як митець, жінка, для якої творчість і самореалізація стоять на першому місці, внаслідок чого стосунки з сім’єю складаються досить непросто діти і люблять, і страждають від «власної матері Аурори, уродженої да Гама, видатної художниці, найбільш яскравої з наших майстрів цього століття і, в той же час, найбільш гострої на язик жінки своєї генерації, від якої кожен, хто до неї наближався отримувач перцю. Її власні діти не були винятком» [7, с. 5] (переклад наш – М.О. Мати змушує Мавра відчувати свою «інакшість», відчуженість як від власної родини, так і від соціуму.

Особистість людини формується в першу чергу під впливом чинників оточення, в якому вона зростає та живе, а отже провідна роль відводиться матері та Батьківщині. В романі С. Рушді «Останнє зітхання мавра» невизначеність героя у стосунках з матір'ю та багатогранний світ індійського суспільства, який йому доводиться пізнати з різних сторін, змушують Мораіша постійно шукати себе та своє місце в житті: «Індія була невизначеністю. Вона була обманом та ілюзією. Тут, у фортеці Кочину англійці докладали усіх зусиль, аби створити міраж англійського життя, де англійські будиночки стояли навколо зелених англійських газонів, життя, де грають гольф і крикет, де влаштовують танці й чаювання, де створено клуб Ротарі та масонську ложу» [7, 95] (переклад наш – М.О. Отже видається очевидно паралель між розкриттям складної й мінливої долі Індії та презентацією образу матері протагоніста Аурори. Тому можемо констатувати символізацію образу матері у романі Салмана Рушді «Останній подих мавра».

Образ матері у романі С. Рушді «Останнє зітхання мавра» набуває більш широких характеристик, аніж «жінка, що народила дитину», коли окрім власне живих, діючих героїв, автор також активно звертається ще і до образу Матері Індії, роблячи її ледь не окремим персонажем твору. Можна сказати, що це складна і суперечлива «героїня», яка змушує пройти своїх дітей через суворі уроки. Н.В. Тіара наголошує, що «зазвичай майже неможливо чітко розділити землю і націю в образі Матері Індії, адже зручність даного образу постає саме у його еластичності при комбінуванні землі та нації з емоційно наповненими фігурами матері та богині» [8, с. 137] (переклад наш – М.О.). Тож мати порівнюється до «Батьківщина», так вона жорстка і непередбачувана, але рідна і єдина.

В романі «Великі груди, широкі сідниці» під тиском суспільних традицій і забобонів значення материнства принижується до суто репродуктивної функції: «Матінка усвідомила для себе безжалісну істину: лишитися старою дівою жахливо, але ще гірше, коли виходиш заміж і не маєш дітей. І взагалі погано, коли народжуються одні дівчатка. Аби мати тверде становище у родині, потрібно народити

хлопчика» [5, с. 760]. Шангуань Лу народжує сімох доньок і наймолодшого сина, однак діти не стають опорою для жінки, пророчими виявляються слова її тітки: «Сини і доньки немов птахи: прийде їм час відлітати – не втримаєш» [5, с. 145] (переклад наш – М.О.).

Головна мета Шангуань Лу – народити сина, спадкоємця, на неї тиснуть звичаї, родина чоловіка, але жадане дитя не стає ключем до звільнення, а скоріше ще більшим тягарем: «Все може скластися не так, як хочеться. Часто трапляється, що син ні до чого не придатний, пройдисвіт, невдаха, невдячний» [1, с. 126]. Шангуань Лу увесь час залишається опорою для своїх дітей, навіть ставши старою і знеможеною, замість того, аби покластися на них, вона змушена підбадьорювати: «Я хоча і сліпа на одне око, але все одно бачу – життя налагодиться. Сонечко сяє, квіти пахнуть! Уперед треба прагнути, синку...» [5, с. 608]. Таким чином, «соціалізація» у ролі матері спонукає Шангуань Лу до активного залучення у суспільне життя, оскільки жінка виявляється відповідальною не тільки за своє життя, а й за долі дітей та онуків.

Індія та Китай – два різні світи, які розкриваються перед нами через романи Салмана Рушді та Мо Яня. Обидва письменники розкривають непростий шлях становлення країни через образи жінок, які у ролі матері наближаються до репрезентації Батьківщини. В романах через життєпис родинної саги вербалізуються такі важливі теми як роль жінки у суспільстві, реалізація себе в материнстві або через материнство, «природа» і «соціалізація» жінки у мінливому сучасному світі. Подальші наукові розвідки варто присвятити місцю письменників маргіналів у сучасній світовій літературі.

Література

1. Бовуар де С. Друга статъ: у 2т. Київ: Основи, 1995. Т.2. 1995. 392 с.
2. Крістева Ю. Материнство сьогодні. URL: <http://www.kristeva.fr/motherhood.html>.
3. Пасечник В. Мо Янь: первое знакомство. Вопросы литературы. Москва, 2013. № 5. С. 100–102.

4. Чодороу Н. Воспроизводство материнства: психоанализ и социология гендера. Москва: РОССПЭН, 2006. 496 с.
5. Янь Мо. Большая грудь, широкий зад. Санкт-Петербург: Амфора, 2013. 831 с.
6. Adès R. Winnicott: The 'good-enough mother' radio broadcasts URL: <http://www.oxfordclinicalpsych.com/page/featured-article-winnicott-the-goodenough-mother-radio-broadcasts>.
7. Rushdie S. The Moor's Last Sigh. New York: Vintage Books, 1997. 436 p.
8. Thiara N.W. Salman Rushdie and Indian Historiography. Writing the Nation into Being. New York: Palgrave Macmillan, 2009. 226 p.

Анотація

М.С. Обихвіст. Роль матері як невід'ємний аспект «соціалізації» жінки у романах С. Рушді «Останнє зітхання мавра» та Мо Яня «Великі груди, широкі сідниці»

Письменники маргінали Салман Рушді і Мо Янь почали привертати все більшу увагу літературознавців з огляду на актуальність тем, які розкриваються у їх творчому доробку. Метою даної статті є проаналізувати спільне і різне у зображенні образу матері в романах «Останнє зітхання мавра» та «Великі груди, широкі сідниці». Всупереч традиціям патріархального суспільства обидва автори репрезентують образи сильних і вольових жінок, що є лідерами родини. З огляду на те, що як у романі Салмана Рушді, так і у романі Мо Яня події відбуваються у часи драматичних суспільних змін, це викликає зміщення гендерних ролей. Разом із цим материнство перетворюється на невід'ємний компонент «соціалізації» жінки. Розглядаються значення соціального статусу, суспільних звичаїв, родинних особливостей для становлення жінки.

Ми аналізуємо ті літературні засоби, до яких письменники звертаються з метою розкриття еволюції жіночих образів. Творчість письменників потребує більш глибокого дослідження як в контексті світової сучасної літератури, так і з точки зору зміщення фокусу на маргінальну літературу. Важливою задачею є досліджувати еволюцію жіночих образів у новітній літературі.

Ключові слова: Мо Янь, Салман Рушді, материнство, природа, соціалізація, конфлікт.

Аннотация

М.С. Обыквост. Роль матери как неотъемлемый аспект «социализации» женщины в романах С. Рушди «Последний вздох мавра» и Мо Янь «Большая грудь, широкий зад»

Писатели маргиналы Мо Янь и Салман Рушди привлекают все большее внимание литературоведов в свете актуальности тем, которые раскрываются в их творчестве. Целью данной статьи является анализ схожего и разного в изображении образа матери в романах «Прощальный вздох мавра» и «Большая грудь, широкий зад». Вопреки устоям патриархального общества оба автора представляют образы сильных и волевых женщин, которые превращаются в лидеров семьи. Нужно отметить, что принимая во внимание то, что события как в романе Салмана Рушди, так и Мо Янь происходят в период драматических социальных изменений, это неизбежно влечет за собой смещение гендерных ролей. Вместе с тем, материнство преобразуется в неотъемлемый компонент «социализации» женщины. Рассматриваются значение социального положения, общественных устоев, семейных особенностей для становления женщины.

Мы анализируем те литературные средства, к которым обращаются авторы с целью раскрытия эволюции женских образов. Творчество писателей требует более глубокого изучения, как в контексте современной мировой литературы, так и с точки зрения смещения фокуса на маргинальную литературу. Важной задачей является исследование эволюции женских образов в новейшей литературе.

Ключевые слова: Мо Янь, Салман Рушди, материнство, природа, социализация, конфликт.

Summary

M.S. Obykhvist. The Role of a Mother as an Integral Aspect of a Woman's Socialization in the Novels «Big Breast, Wide Hips» by Mo Yan and «The Moor's Last Sigh» by Salman Rushdie

Fringe writers Salman Rushdie and Mo Yan receive more attention in consideration of applicability and relevancy of the problems they cover in their works. The aim of this article is to analyze the common and the different in representing the image of a mother in the novels «The Moor's Last Sigh» by Salman Rushdie and «Big Breast, Wide Hips» by Mo Yan. In a departure from the traditions of androcentric society the both writers depict the images of high-powered and strong-willed women, who adopt a role of a family leader. Taking into account

that both in Salman Rushdie's and Mo Yan's novel story is set on the background of dramatic social changes that leads to shift of gender roles. At the same time motherhood turns into an essential component of a woman's «socialization». We consider the essence of a social status, societal order, family peculiarities for a woman's identity formation.

We analyze the literary means used by the writers in order to reveal the evolution of female characters. Their work requires deeper analysis both in the context of world literature, and in the light of attention to marginal literature. The important task is the research of female characters' evolution in modern literature.

Key words: Mo Yan, Salman Rushdie, motherhood, nature, socialization, conflict.

Інформація про автора

Обихвіст Марія Сергіївна – старший викладач кафедри східних мов та міжкультурної комунікації Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна; майдан Свободи, 4, м. Харків, Україна, 61022; <http://orcid.org/0000-0002-9977-0034>